

ACTA UNIVERSITATIS LODZIENSIS FOLIA BOTANICA (Acta Univ. Lodz., Folia bot.)	12	163–174	1998
---	----	---------	------

Anna Gmerek

LECZNICZA FLORA SYNANTROPIJNA KROŚNIEWIC

MEDICINAL SYNANTHROPIC FLORA OF KROŚNIEWICE

ABSTRACT: This article gives information about the Krośniewice environment and also about various species of medicinal synanthropic plants, and their use in phytotherapy.

Treść

1. Wstęp. Cel badań
2. Ogólna charakterystyka terenu badań
3. Rys historyczny
4. Metody badań
5. Systematyczny wykaz gatunków
6. Ogólna charakterystyka grupy roślin leczniczych Krośniewic
7. Zestawienie wyników i wnioski
8. Piśmiennictwo
9. Summary

1. WSTĘP. CEL BADAŃ

Lecznicza flora synantropijna Krośniewic nie doczekała się dotychczas całościowego opracowania. Niniejszy artykuł ma za zadanie wypełnić tę lukę.

Obecnie rośliny lecznicze mają szerokie zastosowanie w lecznictwie. Zioła są produktem wyjściowym do produkcji wielu leków. Dlatego w poszczególnych rejonach kraju powinny być prowadzone badania nad roślinami leczniczymi w różnych aspektach.

Celem badań było przedstawienie inwentarza gatunków synantropijnych roślin leczniczych.

2. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA TERENU BADAŃ

Krośniewice położone są w południowo-zachodniej części woj. płockiego. Leżą na obszarze Wysoczyzny Kłodawskiej (K o n d r a c k i 1978).

Na terenie Krośniewic występują zasadniczo następujące rodzaje gleb: czarne ziemie, szare ziemie i gleby płowe (pseudobielicowe). Największą powierzchnię zajmują gleby płowe. Wartość rolnicza tych gleb zależy w głównej mierze od podłoża mineralnego (D y l i k o w a 1984).

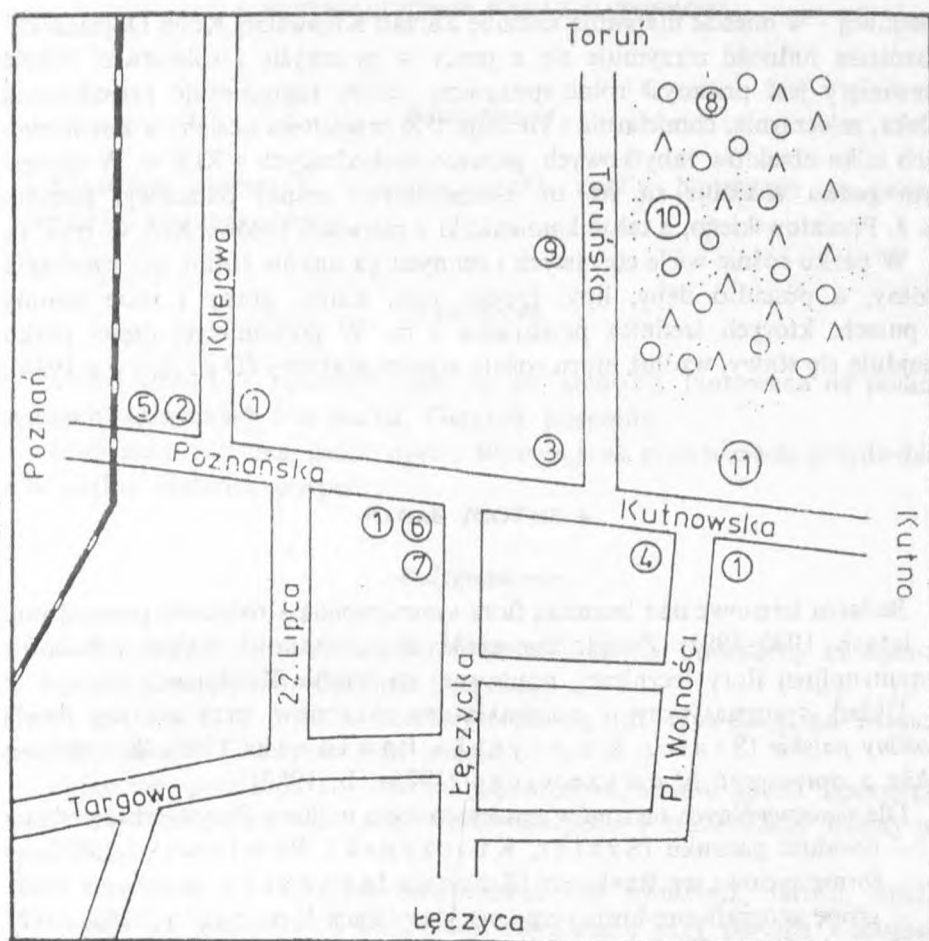
Są to obszary, na których dominują w krajobrazie równinne lub lekko faliste powierzchnie. Wysokość ich mieści się w granicach 115–130 m n.p.m. (D y l i k o w a 1984).

Klimat Krośniewic, podobnie jak woj. płockiego, ma cechy klimatu Wielkich Dolin. Należy zwrócić uwagę na niedobór opadów. W rejonie Krośniewic roczne sumy opadów wynoszą przeciętnie 500 mm (D y l i k o w a 1984). Są to wartości należące do najniższych w Polsce. Mała ilość opadów stanowi zagrożenie dla środowiska przyrodniczego, w tym także dla szaty roślinnej tego terenu. W okolicach Krośniewic okres wegetacyjny trwa 213 dni (D y l i k o w a 1984).

W krajobrazie rolniczym Krośniewic przeważa roślinność antropogeniczna. Flora synantropijna miasta została zbadana przez G m e r e k (1991).

3. RYS HISTORYCZNY

Pierwsze wzmianki dotyczące początków osady Krośniewice pochodzą z końca XIV w. (N y c e k 1977). Krośniewice nabyły prawa miejskie w 1730 r. Pod koniec XV w. znajdowała się tutaj komora celna. W następnych stuleciach w Krośniewicach rozwijało się rzemiosło. Poważne straty przyniósł osadzie pożar, który nawiedził miasto w 1576 r. Dzieła upadku dokończył okres „potopu” oraz liczne epidemie. Krośniewice po wojnach szwedzkich liczyły 200 osób, łącznie z mieszkańcami dworu i plebanii. Próby gospodarczego podniesienia ośrodka, podjęte z inicjatywy właścicieli Krośniewic, a nawet ustawa króla Stanisława Augusta, potwierdzająca dawne przywileje targowe i zezwolenie na jarmarki, nie dały większych efektów. Pewne rozbudzenie gospodarcze miasta nastąpiło w początkach ubiegłego stulecia. Od pierwszych lat XIX w. napływali do Krośniewic rzemieślnicy. Znacznie ożywił się obrót handlowy bydłem, końmi i innymi materiałami. Uruchomiono także gorzelnię, garbarnię oraz fabrykę tytoniu. W połowie XIX w. miasto posiadało już 1500 mieszkańców. Obecnie Krośniewice liczą 4000 mieszkańców (N y c e k 1977). Podstawową funkcją tego miasta są usługi w zakresie komunikacji

Rys. 1. Krośniewice – plan miasta (Nycek 1977)

1 – kawiarnia, 2 – Urząd Miasta, 3 – poczta, 4 – przystanek PKS, 5 – dworzec kolejowy, 6 – dawny zajazd, 7 – Muzeum I. Dunin-Borkowskiego, 8 – zespół pałacowy, 9 – dom klasycystyczny, 10 – pomnik ks. J. Poniatowskiego, 11 – kamieniczki z pierwszej połowy XIX w.

Fig. 1. Krośniewice – the town plan (Nycek 1977)

1 – cafe, 2 – town hall, 3 – post office, 4 – bus stop, 5 – railway station, 6 – former inn, 7 – I. Dunin-Borkowski Museum, 8 – palace set, 9 – classicistic house, 10 – monument of Prince J. Poniatowski, 11 – tenement-houses from the first part of the 19th century

kolejowej – w mieście ma swoją siedzibę Zarząd Kujawskiej Kolei Dojazdowej. Pozostała ludność utrzymuje się z pracy w przemyśle i rolnictwie. Niezłe rozwinięty jest przemysł rolno-spożywczy, który reprezentuje proszkownia mleka, mleczarnia, chmielarnia i Herbapol. Z przeszłości ocalało w Krośniewicach kilka obiektów zabytkowych, głównie pochodzących z XIX w. W obszerным parku znajduje się m. in. neobarokowy zespół pałacowy, pomnik ks. J. Poniatowskiego, a także kamieniczki z pierwszej połowy XIX w. (rys. 1).

W parku rośnie wiele ciekawych i cennych gatunków roślin, np. cypryśnik błotny, a ponadto dęby, lipy, topole, cisy, klony, graby i stare jesiony o pniach, których średnica przekracza 1 m. W południowej części parku znajdują się stawy, wzdłuż muru rośnie szpaler grabowy (Dylikowa 1984).

4. METODY BADAŃ

Badania terenowe nad leczniczą florą synantropijną Krośniewic prowadzono w latach 1990–1991. Zasadniczą część pracy stanowi wykaz taksonów synantropijnej flory leczniczej, notowanej na terenie Krośniewic.

Układ systematyczny i nomenklaturę taksonów przyjęto wg dzieła *Rośliny polskie* (Szafer, Kulczyński, Pawłowski 1988). Korzystano także z opracowań Mowszowicza (1975a, b, 1980).

Dla poszczególnych taksonów zamieszczonych na liście florystycznej podano:

- trwałość gatunku (Szafer, Kulczyński, Pawłowski 1988),
- formę życiową wg Rankiaera (Kornaś, Medwecka-Kornaś 1986),
- grupę geograficzno-historyczną wg klasyfikacji Kornasia (1968, 1977).

Przy określaniu form życiowych według Rankiaera oraz grup geograficzno-historycznych korzystano także z prac Sowy (1971) i Warcholińskiej (1993).

Siedliska, na których występują poszczególne gatunki podano za Gmerek (1991).

Dane dotyczące częstości występowania taksonów na terenie Krośniewic podano na podstawie własnych obserwacji. Częstość występowania taksonów określono wg umownej skali: bardzo pospolity, pospolity, bardo częsty, częsty, dość rzadki, rzadki i bardzo rzadki.

Przynależność taksonów flory synantropijnej Krośniewic do grupy roślin leczniczych określono korzystając z pracy Szafera, Kulczyńskiego, Pawłowskiego (1988) oraz Ożarowskiego, Jaroniewskiego (1987). Ochronę taksonów podano za Olaczkim (1993).

Na podstawie zgromadzonych danych przedstawiono charakterystykę flory synantropijnej Krośniewic.

5. SYSTEMATYCZNY WYKAZ GATUNKÓW

Equisetaceae

Equisetum arvense L. – bylina, geofit, apofit. Notowany na polach i ugorach. Gatunek częsty.

Urticaceae

Urtica urens L. – roślina roczna, terofit, archeofit. Notowana na polach, ugorach, trawnikach i w parku. Gatunek pospolity.

U. dioica L. – bylina, geofit, apofit. Występuje na przychaciach, przydrożach i w parku. Gatunek pospolity.

Polygonaceae

Rumex crispus L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Spotykany na łąkach, w rowach i na polach. Gatunek pospolity.

R. acetosa L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Występuje na rowach, polach i łąkach. Częsty na tym terenie.

Polygonum persicaria L. – roślina jednoroczna, terofit, apofit. Spotykany na nieużytkach, nasypach kolejowych, skarpach i trawnikach. Częsty na tym terenie.

P. aviculare L. – roślina jednoroczna lub dwuletnia, terofit, apofit. Występuje na nieużytkach, ścieżkach, trawnikach, przy płotach i murach. Gatunek pospolity.

Chenopodiaceae

Chenopodium album L. – roślina jednoroczna, terofit, apofit. Spotykany na przychaciach, trawnikach, rowach, przydrożach i przy murach. Częsty na tym terenie.

Caryophyllaceae

Saponaria officinalis L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Spotykany na śmietniskach, przydrożach, terenach kolejowych i w parku. Częsty na tym terenie.

Melandrium album (Mill.) Garcke – roślina roczna lub dwuletnia, terofit, apofit. Występuje na przydrożach, rowach, cmentarzu i w parku. Częsty na tym terenie.

Aristolochiaceae

Asarum europaeum L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Występuje tylko w parku. Bardzo rzadki na tym terenie. Roślina chroniona (Olaček 1993).

Ranunculaceae

Consolida regalis S. F. Gray – roślina roczna, terofit, archeofit. Spotykana na przydrożach, śmietniskach, cmentarzu. Rzadko spotykana na tym terenie.

Papaveraceae

Papaver rhoeas L. – roślina roczna, rzadko dwuletnia, terofit, archeofit. Występuje na przydrożach, gruzowiskach i terenach kolejowych. Dość rzadki na tym obszarze.

Chelidonium maius L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Występuje na przydrożach, śmietniskach, przy murach i płotach oraz w parku. Gatunek bardzo pospolity.

Cruciferae

Sisymbrium officinale (L.) Scop. – roślina roczna lub dwuletnia, terofit, archeofit. Spotykany na przydrożach, śmietniskach, rowach, trawnikach i gruzowiskach. Gatunek pospolity.

Alliaria officinalis Andr. – roślina dwuletnia, hemikryptofit, apofit. Występuje w zaroślach parku. Dość rzadki.

Armoracia lapathifolia Gilib. – bylina, geofit, epekofit. Spotykany na przydrożach, nieużytkach, przy płotkach i murach. Częsty na tym terenie.

Thlaspi arvense L. – roślina roczna lub dwuletnia, terofit, archeofit. Występuje na przydrożach, wysypiskach śmieci, nieużytkach, rowach i trawnikach. Bardzo częsty.

Capsella bursa-pastoris (L.) Med. – roślina roczna lub dwuletnia, terofit, archeofit. Notowany na siedliskach: trawniki, przydroża, śmietniska, rowy i gruzowiska. Bardzo częsty na tym terenie.

Violaceae

Viola tricolor (L.) – roślina roczna lub dwuletnia, terofit, apofit. Występuje na przydrożach, gruzowiskach i polach. Częsty na tym terenie.

Guttiferae

Hypericum perforatum L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Gatunek notowany na przydrożach, nieużytkach, terenach kolejowych i rowach. Częsty na tym terenie.

Rosaceae

Potentilla anserina L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Zajmuje miejsca wilgotne, przydroża i rowy. Częsty na tym terenie.

Geum urbanum L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Jedynym miejscem występowania jest park. Bardzo rzadki.

Agrimonia eupatoria L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Rośnie przy murach i płotach oraz w zacienionych miejscach parku. Rzadki na tym terenie.

Papilionaceae

Melilotus officinalis (L.) Lam. em. Thuill. – roślina dwuletnia lub roczna, terofit, apofit. Występuje na przydrożach, śmietniskach, rowach i terenach kolejowych. Pospolity na tym terenie.

Trifolium pratense L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Spotykany na przydrożach, trawnikach, rowach, łąkach i terenach kolejowych. Pospolity na tym terenie.

Oenotheraceae

Oenothera biennis L. – roślina dwuletnia, hemikryptofit, apofit. Zajmuje piaszczyste nieużytki i przydroża. Dość częsty na tym terenie.

Malvaceae

Malva silvestris L. – roślina dwuletnia lub bylina, hemikryptofit, archeofit. Występuje na przydrożach, rowach i nieużytkach. Częsty na tym terenie.

Geraniaceae

Erodium cicutarium (L.) L Herit. – roślina jednoroczna lub dwuletnia, terofit, apofit. Występuje na przydrożach, śmietniskach, przy murach i płotach. Częsty na tym terenie.

Umbelliferae

Aegopodium podagraria L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Spotykany na przydrożach, przy murach i płotach oraz w parku. Pospolity na tym terenie.

Heracleum sphondylium L. – roślina dwuletnia lub bylina, hemikryptofit, apofit. Obserwowany na przydrożach, rowach oraz przy murach i płotach. Częsty na tym terenie.

Daucus carota L. – roślina dwuletnia, hemikryptofit, apofit. Rośnie na przydrożach, łąkach, nieużytkach i gruzowiskach. Częsty na tym terenie.

Boraginaceae

Anchusa officinalis L. – roślina dwuletnia lub bylina, hemikryptofit, apofit. Występuje na piaszczystych nieużytkach, rowach oraz terenach kolejowych. Częsty na tym terenie.

Echium vulgare L. – roślina dwuletnia, hemikryptofit, apofit. Spotykany na żwirowiskach i przydrożach. Częsty na tym terenie.

Labiatae

Glechoma hederacea L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Występuje na zadarnionych odłogach, trawnikach, w zaroślach parku. Pospolity na tym terenie.

Ballota nigra L. – bylina, chamefit, archeofit. Występuje na rowach, śmietniskach, gruzowiskach oraz przy płotach. Gatunek pospolity.

Salvia pratensis L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Występuje na łąkach i przydrożach. Rzadko spotykany.

Thymus serpyllum L. em. Fr. – półkrzew, chamefit, apofit. Rośnie na piaszczystych siedliskach. Rzadki na tym terenie.

Lycopus europaeus L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Spotykany na rowach i przydrożach. Gatunek rzadki.

Plantaginaceae

Plantago maior L. – bylina rzadko roślina roczna, hemikryptofit, apofit. Występuje na rowach, przydrożach, trawnikach, przy murach i płotach. Gatunek pospolity.

Plantago lanceolata L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Notowany na przydrożach, trawnikach, terenach kolejowych. Pospolity na tym terenie.

Rubiaceae

Galium verum Scop. – bylina, hemikryptofit, apofir. Występuje na przydrożach, rowach, terenach kolejowych. Pospolity na tym terenie.

Compositae

Bellis perennis L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Spotykany na wilgotnych przydrożach. Częsty na tym terenie.

Erigeron canadensis L. – roślina roczna lub dwuletnia, hemikryptofit, apofit. Występuje na przydrożach, trawnikach, rowach. Pospolity na tym terenie.

Helichrysum arenarium (L.) Moench – bylina, hemikryptofit, apofit. Spotykany na piaszczystych ugorach. Bardzo rzadki na tym terenie. Roślina chroniona (Ołaczek 1993).

Achillea millefolium L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Występuje na przydrożach, trawnikach, nieużytkach i rowach. Pospolity na tym terenie.

Matricaria chamomilla L. – roślina roczna, terofit, archeofit. Występuje na przydrożach, trawnikach, terenach kolejowych i polach. Częsty na tym terenie.

Tanacetum vulgare L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Spotykany na przydrożach, trawnikach, rowach i terenach kolejowych. Pospolity na tym terenie.

Artemisia vulgaris L. – bylina, chamefit, apofit. Występuje na przydrożach, trawnikach, gruzowiskach, rowach. Gatunek pospolity.

Tussilago farfara L. – bylina, geofit, apofit. Spotykany na wilgotnych przydrożach, trawnikach, rowach. Częsty na tym terenie.

Senecio jacobaea L. – roślina dwuletnia lub bylina, hemikryptofit, apofit. Występuje na przydrożach i nieużytkach. Częsty na tym terenie.

Calendula officinalis L. – roślina roczna, terofit, ergazjofit. Występuje na przydrożach, rowach oraz przy płotach. Częsty na tym terenie.

Arctium lappa L. – roślina dwuletnia, hemikryptofit, apofit. Spotykany na przydrożach. Częsty.

Centaurea cyanus L. – roślina roczna lub dwuletnia, terofit, archeofit. Występuje na terenach kolejowych, przydrożach, trawnikach, rowach i polach. Częsty na tym terenie.

Cichorium intybus L. – bylina, hemikryptofit, archeofit. Spotykany na przydrożach, trawnikach i rowach. Częsty na tym terenie.

Taraxacum officinale Web. – bylina, hemikryptofit, apofit. Występuje na różnych siedliskach. Pospolity na całym terenie.

Hieracium pilosella L. – bylina, hemikryptofit, apofit. Spotykany na piaszczystych nieużytkach. Częsty.

Gramineae

Avena sativa L. – roślina roczna, terofit, ergazjofit. Gatunek dziczejący oraz uprawiany. W stanie dzikim rzadko spotykany.

Agropyron repens (L.) P. P. – bylina, geofit, apofit. Występuje na siedliskach ruderalnych oraz segetalnych. Pospolity na tym terenie.

6. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA GRUPY ROŚLIN LECZNICZYCH KROŚNIEWIC

Lecznicza flora synantropijna Krośniewic liczy 59 gatunków roślin naczyniowych. Wpływ na bogactwo gatunkowe omawianej flory ma różnorodność siedlisk, specyfika klimatu oraz położenie tego terenu na skrzyżowaniu szlaków komunikacyjnych.

Częstość występowania gatunków jest bardzo różnorodna. Dla uporządkowania tej różnorodności zastosowano 7-stopniową skalę. Zasadniczo można wyróżnić 3 klasy taksonów: pospolite, częste i rzadkie.

Najwięcej jest taksonów pospolitych i częstych. Do najczęściej występujących gatunków należą m. in.: *Urtica urens*, *Melilotus officinalis*, *Plantago maior*. Do najrzadziej notowanych gatunków należy np. *Asarum europaeum*.

7. ZESTAWIENIE WYNIKÓW I WNIOSKI

Flora synantropijna Krośniewic liczy 170 gatunków, w tym 59 gatunków roślin leczniczych. Do gatunków leczniczych najczęściej występujących na badanym terenie można zaliczyć następujące gatunki: *Melilotus officinalis*,

Plantago maior, *Capsella bursa-pastoris*. Najrzadziej spotykanymi gatunkami są: *Asarum europaeum* i *Helichrysum arenarium*. Są to rośliny chronione.

Najliczniejszą grupę z pośród pięciu form życiowych stanowią hemikryptofity. Reprezentowane są przez 32 gatunki. Do terofitów należy 18 gatunków. W badanej florze odnotowano tylko trzy gatunki spośród chamefitów.

Zasobność gatunków leczniczych jest zróżnicowana. Większość z nich występuje często, lecz na małych arealach. Wykorzystanie tych roślin jest ograniczone ze względu na skażenie siedlisk. Źródłem skażeń m. in. są: szlaki komunikacyjne, stosowanie środków ochrony roślin i nawozów mineralnych.

Społeczeństwo Krośniewic nie pozyskuje roślin leczniczych z dzikiego stanu, gdyż nie zna właściwości leczniczych większości roślin wymienionych w wykazie.

8. PIŚMIENNICTWO

- Dylikowa, A. (red.). 1984. *Województwo płockie*. Wyd. UŁ, Łódź.
- Gmerek, A. 1991. *Flora synantropijna Krośniewic*. Maszynopis, Inst. Biol. Środ. UŁ, Łódź.
- Kondracki, J. 1978. *Geografia fizyczna Polski*. PWN, Warszawa.
- Kornaś, J. 1968. *Geograficzno-historyczna klasyfikacja roślin synantropijnych*. Mat. Zakł. Fitosoc. Stos. Uniw. Warsz., 25: 33–42.
- Kornaś, J. 1977. *Analiza flor synantropijnych*. Wiad. Bot., 21: 85–91.
- Kornaś, J., Medwecka-Kornaś, A. 1986. *Geografia roślin*. PWN, Warszawa.
- Mowszowicz, J. 1975a. *Flora wiosenna*. WSiP, Warszawa.
- Mowszowicz, J. 1975b. *Flora jesienna*. WSiP, Warszawa.
- Mowszowicz, J. 1980. *Flora letnia*. WSiP, Warszawa.
- Nycek, J. 1977. *Kutno i okolice*. KAW, Warszawa.
- Olaczek, R. 1993. *Rośliny chronione w Polsce*. LOP, Warszawa.
- Ożarowski, A., Jaroniewski, W. 1987. *Rośliny lecznicze*. IWZZ, Warszawa.
- Sowa, R. 1971. *Flora i roślinne zbiorowiska ruderalne województwa łódzkiego ze szczególnym uwzględnieniem miast i miasteczek*. Wyd. UŁ, Łódź.
- Szafer, W., Kulczyński, S., Pawłowski, B. 1988. *Rośliny polskie*. PWN, Warszawa.
- Warcholińska, A. U. 1993. *Chwasty polne Wzniesień Łódzkich. Atlas rozmieszczenia*. Wyd. UŁ, Łódź.

9. SUMMARY

The Krośniewice region underwent some researches in the years 1990–1991. As a result of those the occurrence of 170 species has been stated, including 59 species of medicinal plants.

In the course of conducted researches there have been found 2 species of protected plants.

The Krośniewice region is an area of fertile soils due to which the occurrence of medicinal plants is quite high.

The location of the town at the crossroads of traffic routes makes it difficult to gain plants in the natural state. The purpose of the researches was to determine the number of species of medicinal synanthropic plants and to find out possibilities of gaining the above.

Mgr Anna Gmerek
Katedra Botaniki
Uniwersytetu Łódzkiego
ul. Banacha 12/16, 90-237 Łódź

Wpłynęło do Redakcji
Folia botanica
05.04.1994